

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Наукове фахове видання

Випуск 45

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Секундант Сергій Григорович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Яковлев Денис Вікторович, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології та соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голубович І. В., доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Дікова-Фаворська О. М.**, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Єременко О. М.**, доктор філософських наук, професор, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Крилова С. А.**, доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Федорченко-Кутуєв П. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; **Куцупал С. В.**, доктор філософських наук, професор, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; **Лісієнко О. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського; **Коваліско Н. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка; **Окороков В. Б.**, доктор філософських наук, професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; **Петриківська О. С.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Прохоренко Є. Я.**, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Стрелкова А. Ю.**, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; **Хамітов Н. В.**, доктор філософських наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Чепак В. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Ярова Л. В.**, доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Długosz Piotr**, доктор соціологічних наук, професор, University of Rzeszów, Rzeszow, Польща; **Gerald M. Steinberg**, професор кафедри політології, Університет імені Бар-Ілана, Ізраїль; **Harris Kevan**, доктор філософії, доцент, Каліфорнійський університет (UCLA), США; **Mirchev Dimitar**, доктор філософських наук, професор, Медичний університет Пловдив, Болгарія; **Mirica Stefania-Cristina**, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія; **Silviya Mineva**, доктор філософії, професор, Софійський університет, Болгарія.

Науковий фаховий журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» засновано у 2014 році Національним університетом «Одеська юридична академія».

Свідоцтво про державну реєстрацію: KB № 20826-10626 Р від 25.06.2014 р.

Журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» внесено до переліку наукових фахових видань України категорії Б, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з філософських, політичних та соціологічних наук (спеціальності 033 «Філософія», 052 «Політологія», 054 «Соціологія») на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 р. № 1471 (Додаток 3).

Рекомендовано до друку та поширення мережею Internet вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 18 грудня 2023 р. (протокол № 4).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний веб-сайт журналу «Актуальні проблеми філософії та соціології»: www.apfs.nuoua.od.ua

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

В. В. Готинян-Журавльова, І. В. Сумченко Культура як система цінностей в розумінні наших пращурів та в розумінні сучасної людини.....	3
Р. М. Гречкосій Консюмеризм як феномен економічно-ціннісної орієнтації: філософський аспект.....	8
Л. В. Діденко Філософсько-економічні параметри (антропо)споживання: від потребозадоволу до індивідуальної рівноваги.....	14
У. А. Dobrolyubska Modern Typology of Marginality in Social and Cultural Space.....	25
Н. А. Дресвяннікова Феномен уяви та її роль у практиці правозахисту.....	30
В. В. Лисенкова Порівняльний аналіз способів життя геніїв XIX–XX століть (І. Гете, Н. Бор).....	36
С. В. Радченко Роль соціально-політичної дії в формуванні гуманітарної безпеки: теоретичний аналіз.....	40
М. В. Сінельнікова Помста – як частина досвіду ресентименту.....	46
О. А. Спис Російсько-українська війна: реакція лідерів християнського світу на початковому етапі агресії 2022 р.....	51
В. В. Ткаченко Україна: руйнування дихотомії «жертва»/«насильник» та народження «Homo heroicus».....	56
В. О. Черненко Василь Стус: поезія, етичний дискурс.....	61
А. О. Шевель Зміна парадигми в філософії науки з появою штучного інтелекту.....	65
С. Ф. Шевчук, Н. Й. Романюк Благодійництво як елемент і показник розвитку громадянського суспільства.....	70
Н. О. Зінченко, О. О. Штепа Час як чинник формування стереотипів української політико-правової ментальності: соціально-філософський аналіз.....	76
Е. В. Щербенко Революція й аудиторія. Герменевтика дорослішання.....	81

СОЦІОЛОГІЯ

О. В. Бутиліна, О. В. Пузирьова Лояльність працівників соціальних служб в умовах війни.....	87
Н. І. Грищенко Розвиток та риси волонтерської діяльності особи в умовах воєнного стану в Україні.....	93
І. А. Євдокимова, О. В. Колеснікова Ставлення до старіння та старості у соціологічному вимірі.....	98

Т. М. Іванець

- Особливості втілення рис національного характеру народу в мові:
японський кейс.....105

L. V. Kalashnikova, A. S. Lobanova, O. O. Pryhodko

- Dynamics of value orientations of the population of Ukraine, Poland,
Russia and Belarus (2010–2022): comparative analysis.....110

О. М. Кузьмук, В. В. Любчук, Л. М. Опейда

- Життєві цінності молоді у воєнний час (за результатами онлайн опитування студентів
Волинського національного університету імені Лесі Українки).....120

О. А. Панченко, А. В. Кабанцева

- Концепція Лебедів як метафоричне відображення сучасної турбулентної дійсності.....126

Є. Я. Прохоренко

- Операціоналізація категорії «гендерна нерівність» в соціології.....132

ПОЛІТОЛОГІЯ**В. Ю. Барасій**

- Електоральний процес в епоху цифровізації: медіакратія, «Дія», медіа-скандали.....139

Mamnadov Tural Xalid

- Methodological foundations of the concept of governance region.....145

І. Є. Ворчакова

- Жіноче політичне лідерство: особливості гендерного сприйняття.....152

В. М. Дем'яненко, Т. П. Прядко, А. О. Рубан

- Теоретичні концепти І. Ільїна й ідеологія «путінізму»
як відображення політико-культурних настанов російського суспільства.....157

Г. Р. Матухно

- Інституціоналізація молодіжної політики в Україні
як чинника впливу на рівень публічної політичної участі молоді.....165

М. Ф. Москалюк

- Євроінтеграційний і євроатлантичний вектор розвитку країн Балтії:
передумови та етапи реалізації.....172

М. Б. Мота

- Значення, перспективи та ризики аналітики Big Data
для розвитку демократії і виборчого процесу.....178

Р. Р. Мудрий

- Програмні особливості й електоральні успіхи піратських мережевих партій:
на прикладі деяких країн Європи.....188

П. М. Олещук, О. І. Салтовський

- «Альтернативні моделі» приєднання України до НАТО
у сучасному європейському політичному та складність їх реалізації.....197

УДК 303.83

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.22>**О. А. Панченко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9673-6685>

доктор медичних наук, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений лікар України, генеральний директор Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України», президент ГО «Всеукраїнська професійна психіатрична ліга»

А. В. КабанцеваORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7678-6052>

кандидатка психологічних наук, завідувачка відділення клінічної психології Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України»

КОНЦЕПЦІЯ ЛЕБЕДІВ ЯК МЕТАФОРИЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ТУРБУЛЕНТНОЇ ДІЙНОСТІ

Постановка проблеми. У будь-якому науковому напрямку присутні спеціальні терміни, що утворюють семантичне поле понять, що відображають зміст предметної галузі. У міру розвитку напрямку семантичне поле доповнюється новими поняттями, або смисловими доповненнями, що розширюють сферу досліджень. В останні роки наукові терміни почали наповнюватися яскравими метафорами, що підкріплюють ідеї дослідників. Наприклад, у бізнес-літературі стали вже класичними твори: «Стратегія блакитного океану» (Чан Кім, Рене Моборн, 2005) [1] та «Пурпурова королева» (Сет Годін, 2002) [2]. Основною ідеєю першого твору є відмова від жорсткої конкуренції і пошуку вільних ніш – «блакитних океанів» – сегментів ринку, де немає конкуренції, оскільки там не встановлені правила і стандарти. Викладені у книзі ідеї довели свою ефективність не лише в бізнесі, але й у діяльності некомерційних організацій, державному секторі, виконавчій владі, мистецтві [3], та навіть – у психології, медицині, зокрема психіатрії. За висловом автора другого твору С. Годіна, суть «пурпурової королеви» в тому, що вона має бути унікальною. Все, що відрізняється від більшості, привертає увагу та виділяється серед інших. Адже навіть нетипове забарвлення може спровокувати небувалий інтерес – наприклад, пурпурова королева серед звичайних чорних, білих та бурих. Виділитися можна завжди, потрібно лише знайти те, чого у даній галузі ще ніхто не робив.

З часом нові терміни набувають сенсу і в інших сферах наукових знань. Навіть з наведених прикладів можна побачити, що викладені в них ідеї можна спроектувати у соціальну чи особистісно-психологічну площину поза межами економічної. Так вже було і з поняттям турбулентності, що із фізичної площини перейшло у гуманітарну. Дотепер існує думка про те, що в сучасних суспільних науках поширеною практикою є вико-

ристання цього поняття як метафори [4]. Метафоричність означає багатогранність даного феномену, і це є цілком логічним, оскільки поява і закріплення цього поняття відбулося в межах становлення нової наукової парадигми – синергетичної, тож вихід за межі існуючих теоретичних концепцій і, як наслідок, поява цієї парадигми є очевидним результатом концептуального аналізу логіки розвитку наукового знання, яка демонструє, що реальність є більш складною та багатоаспектною, ніж її відображення у структурі теоретичного знання.

Не стала пересічною і поява «лебедів» у науковій термінології при дослідженні турбулентних явищ. «Чорні», «Сірі», «Білі» – таке відображення турбулентних подій стало сенсацією у наукових колах, що досліджують турбулентні явища. З 2007 року, коли Насім Ніколас Талеб вперше ввів поняття Лебедя, воно все ще залишається предметом дискусії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими науковцями, котрі усвідомили евристичність категорії «турбулентність» у соціальних науках, і спробували перетворити її на аналітичну концепцію, вважаються Ф. Емері та Е. Тріст, які у своїй роботі «Причинно-наслідкова структура організаційного середовища» (1965) виділили «турбулентні поля» як середовища, в яких динамічні процеси виникають із самого поля, а не всередині організації. Турбулентні поля характеризуються складними взаємозалежностями і, як наслідок, організаціям важко передбачити або відстежити причинно-наслідкові зв'язки своїх адаптивних стратегій. Турбулентні поля створюють невизначеність, оскільки вони змінюються непередбачувано, коли організації намагаються до них адаптуватися [5]. Подальші дослідження турбулентності значною мірою ґрунтувалися на цій основі, з дещо іншими акцентами на її сутності (S. Terreberry [6]; J. Post, J. Mahon [7]; K. Cameron,

K. Kim, D. Whetten [8]; J. Rosenau [9]; Boyne G. A., K. J. Meier [10]; та інш.). Деякі вчені намагалися вийти за межі базового опису турбулентності, визначаючи більш екстремальні її форми та інтерактивну складність (J. McCann, J. Selsky [11]; Baburoglu O. N. [12]; G. Hearn, D. Rooney, T. [13]; та інш.). Теорію «чорного Лебеда» як метафору для відзеркалення явища турбулентності ввів фінансовий математик, письменник Насім Ніколас Талеб [14]. В подальшому теорія отримала розвиток у вигляді появи «сірого» та «білого» Лебедів. Втім, чіткої концепції даної теорії до сих пір не сформовано.

Мета статті – дослідити концептуальний зміст категорії «Лебеді» із позицій можливості її використання у дослідженнях сучасної соціально-турбулентної реальності.

Виклад основного матеріалу. Синтезуючи багато визначень, можна констатувати, що турбулентність відноситься до ситуацій, коли події та вимоги взаємодіють у дуже нестабільний, непослідовний, неочікуваний та/або не прогнозований спосіб. Турбулентність – це не лише реальний, а й дискурсивний феномен, і це може додавати у саму її метафоричність нові відтінки. Так, Насім Талеб, описуючи явище Чорного лебеда, визначає його як настільки незвичайне, що навіть ймовірність його виникнення не може бути розрахована і тому невідома. Талеб визначає Чорного лебеда як непередбачувану подію історичного, економічного чи особистого характеру з величезними наслідками. Сам термін сходиться до латинізму «*rara avis in terris, nigroque simillima cygno*», який перекладається як «рідкісний птах на землі, подібний до чорного лебеда». Так говорили про щось дуже рідкісне, майже неможливе. Справа в тому, що до кінця XVII століття вважалося, що лебеді бувають лише білими, поки голландські дослідники вперше не виявили чорного лебеда у Західній Австралії.

Насім Талеб акцентує увагу на тому, наскільки наш минулий досвід є обмежувальним фактором для нашого подальшого розвитку, і як наявність хоча б одного спростування перекреслює весь раніше накопичений досвід. Отже, Чорний лебідь у понятті Насіма Талеба – це подія, яка має наступні 3 характеристики:

- по-перше, ця подія аномальна за своєю сутністю, раніше вона не відбувалася, ніщо в минулому її не віщувало;
- по-друге, значення цієї події винятково сильне та впливає на перебіг розвитку людства або його окремих індивідумів;
- по-третє, люди намагаються визначити і зазвичай вигадують логічне з їхнього погляду пост-фактне пояснення події.

Згідно концепції «Чорного лебеда» події світової історії рухаються внаслідок спричинення ано-

мальних, несвідомих, малоймовірних подій, які можуть бути точкою біфуркації чи точкою відліку нового світоустрою, а не виключенням з правил, яке можна пояснити цілком за допомогою емпіричних методів. Наприклад, вбивство ерцгерцога Франца Фердинанда, яке поклато початок Першої світової війни в 1914 році (ніхто не міг передбачити вбивство, хоча його причини були добре зрозумілі після цього).

Втім дослідники турбулентних явищ почали помічати, що не всі події можна пояснити за допомогою теорії Чорного лебеда – з'явилися Сірий і Білий лебеді.

Сірий лебідь – це можлива та відома подія, потенційно надзвичайно важлива, але вважається малоймовірною. Термін «Сірий лебідь» – це гра на основі концепції Талеба про непередбачувану подію Чорного лебеда, але принципово відрізняється тим, що він передбачуваний [15]. Явища сірого лебеда можливі й пізнавані, навіть якщо їх можна вважати малоймовірними. Однак, як і чорні лебеді, їхній вплив може бути значним. Цілком визначним прикладом може бути Рішення Британії покинути Європейський Союз, також відоме як Brexit.

Білий лебідь – це події, які неодмінно відбудуться в якийсь момент. Вони можуть мати такі ж серйозні наслідки, але їх виникнення зумовлене устроєм сучасного світу та суспільства – тому білий лебідь певною мірою передбачуваний. Події Білого лебеда трапляються з розумною частотою і можуть завдати значних збитків, але їм можна запобігти. Наприклад, – проблеми зі здоров'ям. Це може бути хронічна хвороба, чи трагічний випадок. Навіть якщо пощастить уникнути цих пасток, по мірі старіння людини майбутні витрати на медичне обслуговування невідомі та, ймовірно, неконтрольовані. У таблиці 1 на основі робіт [16–19] і власних міркувань наведені підсумкові класифікаційні характеристики подій Лебедів.

Звернемо увагу на супутні метафори концепції Лебедів, відображені в таблиці. Так, Зелені лебеді – це «кліматичні чорні лебеді» [18]. Поряд зі схожістю з Чорними, вони відрізняються від них трьома аспектами. По-перше, незважаючи на вплив клімату, де зміни є дуже невизначеними, існує високий ступінь впевненості, що деяка комбінація фізичних ризиків (пошкодження майна та інфраструктури) і ризиків перехідного періоду (фінансовий вплив зміни правил і політики) матеріалізуються в майбутньому. Тобто є впевненість у необхідності амбітних дій, незважаючи на переважачу невизначеність щодо часу та природи наслідків зміни клімату. По-друге, кліматичні катастрофи навіть серйозніші від подій Чорного лебеда: вони можуть становити загрозу існуванню людства. По-третє, складність, пов'язана зі зміною клімату є вищою порядку, ніж для Чорних

Таблиця 1

Класифікаційні характеристики подій Лебедів

Критерії події	Чорний лебідь	Сірий лебідь	Білий лебідь
Інформація про подію (англ.), дані	Unknown unknowns, немає даних	Known unknowns, обмежені дані	Known knowns, багато даних
Ймовірність	Дуже мало ймовірна	Мало ймовірна	Дуже ймовірна
Передбачуваність	Непередбачувана, безпрецедентна	Передбачувана, мислима	Визначена, очікувана
Випадки в історії	Ніколи	Рідко	Часто
Вплив	Величезний, масивний	Значний	Оцінюваний
Постфактум	Вигадування логічного пояснення	Пошук логічних причин	Фокус на помилки
Проблема людського фактору	Нестача знань	Відсутність розсудливості	Невмілість, некомпетентність
Управління ризиками	Вивчення	Сприйняття	Управління
Запобіжники	Укріплення стійкості	Ідентифікація, розуміння сутності	Гнучкість, адаптивність
Супутні метафори	Зелений лебідь	Рожевий фламінго	

лебедів: пов'язані з цим складні ланцюгові реакції та каскадні ефекти, як фізичні, так і перехідні, можуть породжувати принципово непередбачувану екологічну, геополітичну, соціальну та економічну динаміку.

Рожевий фламінго [19] – це передбачувана подія, яку ігнорують через когнітивні упередження вищого керівництва або групи лідерів, обмежених потужними інституційними механізмами. Причини когнітивних упереджень можуть бути різні, – від спадщини професійного досвіду (наприклад, у колишніх співробітників спецслужб) до схильності приймати бажане за дійсне (часто спостерігається, наприклад, у керівників, які довго займають високий ранг). Групові інтереси можуть бути дуже різноманітні: фінанси, вплив, статус, бажання уникнути відповідальності чи покарання. Інституційність груп впливу може відноситись до будь-якої сфери: політика, воєнно-промисловий комплекс, великий бізнес, наука, проривні технології тощо.

Уявлення про те, як співвідносяться події Лебедів на основі їх масштабів та ймовірності виникнення можна відобразити концептуальною схемою, наведеною на рисунку 1. Слід зазначити, що насправді не існує чіткого розмежування між подіями Чорного, Сірого та Білого лебедів, як показано на рисунку 1. Беручи за точку відліку подію Сірого лебедя, можна стверджувати, що він має відтінки як в сторону Білого, так і в сторону Чорного. На підтвердження на рис. 2 наведений погляд щодо цього Tony N.K. Lynch [21].

У зв'язку з такою специфікою часто при дослідженні одну і ту ж подію відносять до різних Лебедів. У таблиці 2 наведено 3 визначні турбулентні події, що трапилися з початку цього століття і їх різні трактування з позиції теорії Лебедів. Наведені дані свідчать, що наразі відсутній чіткий критерій визначення подій, і що концепція знаходиться у фазі розвитку і дискусії.

Через свою неувважність до подій Лебедя людство може робити помилки в адекватній оцінці ситуації. Так, Насім Талеб виокремлює такі причини:

– упередження підтвердження – ми вихоплюємо частину загальної картини, і на її основі роби-

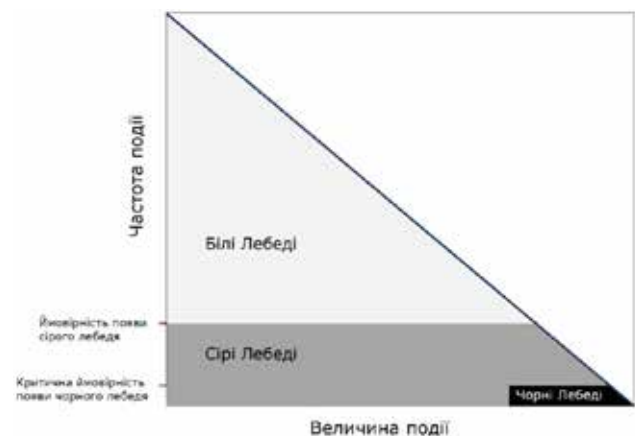

Рис. 1. Гіпотетичне визначення чорних, сірих і білих лебедів щодо частоти появи та величини їх впливу [20]

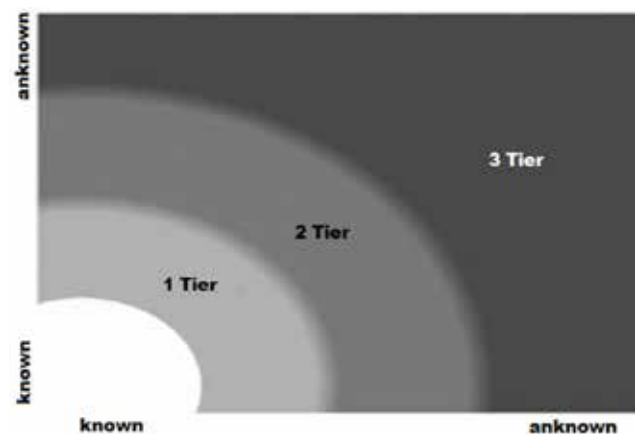

Рис. 2. Відтінки Сірих лебедів

Таблиця 2

Трактування подій Лебедів

Подія	Чорний лебідь	Сірий лебідь	Білий лебідь
2001 рік. Теракти в США	Nassim Taleb [14]. Tony N.K. Lynch [21] Giordano De Marzo [24]	Deborah Pretty [17]	
2008 рік. Фінансова криза	Tony N.K. Lynch [21]. Patrick Lawlor [22]	Deborah Pretty [17]	
2020 рік COVID-19	Chuck Bentley [27]*	Deborah Pretty [17] Daniel Liberto [25] Brian Collins [26]	Nassim Taleb [23] Chuck Bentley [27]*

* На думку Чака Бентлі, криза охорони здоров'я під час COVID-19 була сірим лебедем, а економічна криза, яку вона спричинила, була чорним лебедем. Всі знають століттями, що пандемії трапляються; таким чином, вона підпадає під класифікацію відомого ризику, який здебільшого ігнорувався. Однак реакція урядів у всьому світі на закриття своїх секторів економіки на місяці поспіль могла б кваліфікуватися як подія чорного лебеда: ніщо в минулому не вказувало на це, і його вплив є надзвичайним.

мо узагальнення та висновки про невідому частину, зокрема, намагаючись довести певну теорію, ми шукаємо факти, що її підтверджують, замість пошуку фактів, що її спростовують;

– спотворення наративу – ми обманюємо себе історіями, які вгамовують нашу платонічну пристрасть до чітких схем – ця помилка впливає з нашої нездатності будувати логічно пояснювані та скріплені певними зв'язками факти;

– людська природа не запрограмована на Лебедів – ми поведимося так, ніби їх не існує у природі – наші реакції зазвичай лінійні, тоді як нам доводиться жити у світі, що підпорядковується нелінійним законам;

– проблема прихованих свідчень – те, що ми бачимо, може виявитися не всім, що є у світі – це давно відома проблема в історії та філософії, людям властиво ідеалізувати минуле та підганяти факти під винайдені раніше теорії.

– тунельне бачення – зосередження на кількох ясно окреслених зонах невизначеності – наприклад, спортсмени, які займаються боротьбою, зазвичай діють у рамках правил змагань, ігноруючи заборонені дії з боку суперника. Тобто ми звертаємо увагу виключно на те, що пов'язано з завданням, загрозою або основною турботою, що нас хвилює – у реальному житті спектр невизначеностей значно ширший;

– епістемічна самовпевненість – наш запас пізнань зростає, але наша самовпевненість у цих пізнаннях зростає ще швидше – як наслідок, ми переоцінюємо свої знання і недооцінюємо невідомість.

Більшість наведених суджень Талеба можна класифікувати як когнітивні упередження: відхилення у судженнях, які супроводжуються можливою нелогічністю при побудові висновків про інших людей та ситуації. Щоб відсікти все зайве, підвищити швидкість реакції і зробити раціональні й правильні висновки, наш мозок намагається «спростити» нам життя. А це, в свою чергу, посилює проблему існування у світі Лебедів та

прогнозування подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. Проблема сприйняття Лебедів може бути окреслена ще такою об'єктивною обставиною. Оскільки події, які не відбулися, не можна досягнути, людина не має адекватної інформації для прогнозування і реагування, особливо тому, що невелика варіація змінної може викликати різкий вплив – відомий ефект метелика в теорії хаосу. Тож, попереду ще багато питань у наукових дослідженнях означеної концепції Лебедів, як метафоричного відображення турбулентної дійсності.

Висновки. В сучасних суспільних науках поширеною практикою є використання поняття турбулентності як метафори. Турбулентність відноситься до ситуацій, коли події та вимоги взаємодіють у дуже нестабільний, непослідовний, неочікуваний та/або не прогнозований спосіб. Турбулентність – це не лише реальний, а й дискурсивний феномен, і це може додавати у саму її метафоричність нові відтінки. Саме концепція Лебедів у вигляді метафори є логічним продовженням досліджень сучасного турбулентного суспільства у намаганні систематизувати події за причинами та ймовірністю виникнення, наслідками та можливістю прогнозування і управління. Подальші наукові розвідки, очевидно, здійснюватимуться у напрямі більшої конкретизації концептуального змісту категорії «Лебеді» у дослідженнях сучасної соціально-турбулентної реальності.

Література

1. Kim, W.C.; Mauborgne, R. Blue Ocean Strategy: How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant. Boston: Harvard Business School Press. 2005. 240 p.
2. Seth Godin Purple cow : transform your business by being remarkable. New York : Penguin Group. 2002. 160 p.
3. Стратегія Блакитного Океану. Як створити безхмарний ринковий простір і позбутися конкуренції. Опис. URL: <https://mybookshelf.com.ua/strategiya-blakitnogo-oceanu-yak-stvoriti-bezhxarnij-rinkovij-prostir-i-pozbutisya-konkurenczii> (дата звернення: 10.01.2024).

4. Перфільєва Анастасія. Концепція турбулентності в політичній науці. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Чис. 22. 2020. С. 78–82. DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.22.13>
5. Emery F.E., Trist E.L. The causal texture of organizational environments. Human Relations. 1965. Vol. 18. P. 21–32. URL: https://ackoffcenter.blogs.com/ackoffcenter_weblog/files/10.1177_001872676501800103.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
6. Terreberry S. The evolution of organizational environments. Administrative Science Quarterly. 1968. 12 (4): P. 590–613.
7. Post J. E. and J. F. Mahon. Articulated turbulence: The effect of regulatory agencies on corporate responses to social change. Academy of Management Review. 1980. 5 (3). P. 399–407.
10. Cameron K. S., K. U. Kim, and D. A. Whetten. Organizational effects of decline and turbulence. Administrative Science Quarterly. 1987. 32 (2). P. 222–240.
11. Rosenau J.N. Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity. Princeton, New Jersey : Princeton University Press. 1990. 480 p.
12. Boyne G. A. and K. J. Meier. Environmental turbulence, organizational stability and public service performance. Administration and Society. 2009. 40 (8): P. 799–824.
13. McCann J. E. and J. Selsky. Hyperturbulence and the emergence of type 5 environments. Academy of Management Review. 1984. 9 (3). P. 460–470.
15. Baburoglu O. N. The vortical environment: The fifth in the Emery-Trist levels of organizational environments. Human Relations. 1988. 41 (3). P. 181–210.
16. Hearn G., D. Rooney, and T. Mandeville. Phenomenological turbulence and innovation in knowledge systems. Prometheus. 2003. 21 (2). P. 231–245.
17. Nassim Nicholas Taleb. The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable. New York : Random House. 2007. 408p.
18. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/g/grey-swan.asp> (дата звернення: 10.01.2024).
19. Greg Hutchins. Black Swans, Grey Swans, White Swans. URL: <https://accendoreliability.com/black-swans-grey-swans-white-swans/> (дата звернення: 10.01.2024).
20. Deborah Pretty. Respecting the Grey Swan. 2021. URL: <https://www.aon.com/getmedia/03965282-4d98-49c3-9e4c-97d4fbfb2c3e/Respecting-the-Grey-Swan.aspx> (дата звернення: 10.01.2024).
21. Patrick BOLTON, Morgan DESPRES, Luiz Awazu PEREIRA DA SILVA and oth. The green swan Central banking and financial stability in the age of climate change. January 2020. URL: <https://www.bis.org/publ/othp31.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).
22. Frank Hoffman. Black Swans And Pink Flamingos: Five Principles For Force Design. August 19, 2015. URL: <https://warontherocks.com/2015/08/black-swans-and-pink-flamingos-five-principles-for-force-design/> (дата звернення: 10.01.2024).
23. Martín Andres Nunez, Ramiro Logares. Black Swans in ecology and evolution: The importance of improbable but highly influential events. July 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/235407915_Black_Swans_in_ecology_and_evolution_The_importance_of_improbable_but_highly_influential_events (дата звернення: 10.01.2024).
24. Tony N.K. Lynch. A Darker Shade of Gray: An Empirical Examination of Gray Swans in the Supply Chain. 2020. URL: <https://scholarworks.utrgv.edu/etd/708/> (дата звернення: 10.01.2024).
25. Patrick Lawlor. Shades of grey – understanding grey swans. 2019. URL: https://www.investec.com/en_za/focus/economy/shades-of-grey-understanding-grey-swans.html (дата звернення: 10.01.2024).
27. Buhl, H.U. Der Beitrag der Wirtschaftsinformatik zur Früherkennung und Vermeidung von «Black Swans» bei IT-Projekten. Wirtschaftsinformatik. 2012. 54. P. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11576-012-0313-7>. URL: <https://www.4strat.de/krisenmanagement/black-swan/> (дата звернення: 10.01.2024).
28. Giordano De Marzo, Andrea Gabrielli, Andrea Zaccaria, and oth. Quantifying the unexpected: A scientific approach to Black Swans. 2022. URL: <https://journals.aps.org/prresearch/abstract/10.1103/PhysRevResearch.4.033079> (дата звернення: 10.01.2024).
29. Daniel Liberto. Grey Swan: What it is, How it Works, Examples. URL: <https://www.investopedia.com/terms/g/grey-swan.asp> (дата звернення: 10.01.2024).
30. Brian Collins. We Should not be Surprised by a Gray Swan. 2021. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/we-should-surprised-gray-swan-brian-collins/> (дата звернення: 10.01.2024).
31. Chuck Bentley. Seven Gray Swans: Trends That Threaten Our Financial Future. Crown Financial Ministries. 2021. 117 p. URL: <https://www.crown.org/swans/> (дата звернення: 10.01.2024).

Анотація

Панченко О.А., Кабанцева А.В. Концепція Лебедів як метафоричне відображення сучасної турбулентної дійсності. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню концептуального змісту категорії «Лебеді» у дослідженнях сучасної соціально-турбулентної реальності. Турбулентність відноситься до ситуацій, коли події та вимоги взаємодіють у дуже нестабільний, непослідовний, неочікуваний та/або не прогнозований спосіб. Лебеді як її метафоричне відображення розділяються на «Чорні» (непередбачувана надзвичайна подія з величезними наслідками), «Сірі» (можлива подія, потенційно надзвичайно важлива, але вважається малоімовірною), «Білі» (подія, яка неодмінно відбудеться в якийсь момент, може мати серйозні наслідки, але певною мірою передбачувана і їй можна запобігти). Чіткого розмежування між подіями Чорного, Сірого та Білого лебедів не існує. Більшість надзвичайних подій відносять до Сірого лебеда, який має відтінки як в сторону Білого, так і в сторону Чорного. У зв'язку з такою специфікою часто при дослідженні одну і ту ж подію відносять до різних Лебедів, що свідчить про те, що наразі відсутній чіткий критерій визначення подій, і що концепція знаходиться у фазі розвитку і дискусії. Через свою неувважність до подій Лебеда людство може робити помилки в

адекватній оцінці ситуації. Причиною є, насамперед, когнітивні упередження: відхилення у судженнях, які супроводжуються можливою нелогічністю при побудові висновків про інших людей та ситуації, що посилює проблему прогнозування подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. Проблема сприйняття Лебедів може бути окреслена ще такою об'єктивною обставиною: оскільки події, які не відбулися, не можна осягнути, людина не має адекватної інформації для прогнозування і реагування, особливо тому, що невелика варіація змінної може викликати різкий вплив – відомий ефект метелика в теорії хаосу. Отже, концепція Лебедів у вигляді метафори є логічним продовженням досліджень сучасного турбулентного суспільства у намаганні систематизувати події за причинами та ймовірністю виникнення, наслідками та можливістю прогнозування і управління.

Ключові слова: турбулентність, турбулентна дійсність, лебеді, чорний лебідь, сірий лебідь, білий лебідь, когнітивні упередження.

Summary

Panchenko O. A., Kabantseva A. V. The Concept of Swans as a Metaphorical Reflection of Contemporary Turbulent Reality. – Article.

The article is dedicated to exploring the conceptual content of the Swans category in the studies of modern social-turbulent reality. Turbulence refers to situations where events and demands interact in a highly unstable, non-sequential, unexpected, and/or unpredictable manner. Swans, as their metaphorical reflection, are divided into Black (an unforeseen extraordinary event

with significant consequences), Gray (a possible event, potentially exceptionally important but considered unlikely), and White (an event that will inevitably occur at some point, may have serious consequences, but is somewhat predictable and can be prevented to some extent). There is no clear distinction between events of Black, Gray, and White Swans. Most extraordinary events fall under the category of Gray Swan, which has shades toward both White and Black. Due to this specificity, when researching the same event, it is often attributed to different Swans, indicating the absence of a clear criterion for defining events and that the concept is in a phase of development and discussion. Due to its disregard for Swan events, humanity may make mistakes in assessing the situation. The primary reason is cognitive biases: deviations in judgments accompanied by possible illogicality in drawing conclusions about other people and situations, which exacerbates the problem of predicting events and establishing cause-and-effect relationships between them. The problem of perceiving Swans can be further delineated by an objective circumstance: since events that have not occurred cannot be grasped, individuals lack adequate information for prediction and response, especially considering that a small variation in a variable can cause a sharp impact, also known as the Butterfly Effect in chaos theory. Therefore, the concept of Swans as a metaphor is a logical continuation of studies on contemporary turbulent society, aiming to systematize events by causes and the probability of occurrence, consequences, and the possibility of prediction and management.

Key words: Turbulence, turbulent reality, Swans, Black Swan, Gray Swan, White Swan, cognitive biases.